

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 1/2023

WARTOŚCI W PRACY PSYCHOLOGA
VALUES IN THE WORK OF A PSYCHOLOGIST

MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK

The Mazovian University in Płock (Poland)

e-mail: marian.stepulak@o2.pl

ORCID: 0000-0002-5144-9217

ABSTRACT: *This article is devoted to the issues of values in the work of a psychologist. The first part deals with the problem of defining the concept of value. Value is understood very broadly and in many ways. Hence, it is difficult to understand it unambiguously. However, it is possible to distinguish certain fundamental values that stem from human dignity and from the fundamental rights of the human person. The second part of the article deals with the problem of values in philosophy. The history of philosophical thought in the axiological aspect was presented in a synthetic way. The third part of the publication concerns the understanding of values in psychology. Value is recognized in a cognitive sense, which is close to the understanding of the term attitude. In humanistic psychology, values are understood in terms of evaluation. The fourth element of the article is the presentation of values in psychological practice.*

KEY WORDS: *philosophy, psychology, value, values in psychological practice, valuation.*

WPROWADZENIE

Istotnym elementem codziennej aktywności psychologa jest zwracanie szczególnej uwagi na wartości. W pierwszej części artykułu podjęta jest kwestia pojęcia „wartość”. Istnieje wiele określeń tego pojęcia. Jednakże wartości wzięte razem tworzą podstawowe kryteria oceny ludzkich czynów, a także są orientacyjnym źródłem norm i reguł odnoszących się do codziennego życia. Wartości pochodzą z ludzkiej godności i podstawowych praw człowieka. Wartości podstawowe są wartościami ogólnoludzkimi, uniwersalnymi i niezbywalnymi. Drugim elementem artykułu jest problem wartości w filozofii. W filozofii wartość nie jest rozumiana jednoznacznie. Uważa się bowiem, iż wartość może być cechą obiektywną i subiektywną. Wartość rozumiana jest w sensie metafizycznym oraz ontologicznym. W niektórych ujęciach filozoficznych wartość rozumiana jest w sensie estetycznym i logicznym. Wartość w historii myśli filozoficznej przechodziła bardzo zróżnicowane spojrzenie na jej rozumienie. Trzeci element artykułu dotyczy rozumienia wartości w psychologii. Współcześnie w psychologii wartości pojmowane są w kontekście poznawczym i są zbliżone do postaw. W psychologii humanistycznej wartości pojmowane są w aspekcie wartościowania. A. Maslow stworzył 15 typów metapatologii wartości. W psychologii wartości uważane są za istniejące subiektywnie. E. Spranger zaproponował następujące kategorie wartości: teoretyczne, ekonomiczne, społeczne, estetyczne oraz polityczne. Ostatnim elementem artykułu jest przedstawienie wartości w praktyce psychologicznej. Jedną z podstawowych wartości jest odpowiedzialność. Kolejne wartości, to: uczciwość i prawda, sprawiedliwość, szacunek dla ludzkich praw i ludzkiej godności. Inspiracją do wyboru tych wartości jest chrześcijańskie kierowanie się miłością bliźniego.

POJĘCIE „WARTOŚĆ”

Pojęcie wartość pochodzi z języka greckiego i ma swoje znaczenie w językach nowożytnych – (gr. αξία wartość, łac. valorem wartość, ang. value in the work of a psychologist wartość w pracy psychologa). Wartość można rozumieć jak właściwość, cechę przedmiotu materialnego bądź niematerialnego. Wartość czyni go cennym, użytecznym i pożądanym, a równocześnie jest zależna od jego roli i funkcji w zaspokajaniu potrzeb i społecznym procesie wymiany

(Januszewska, 2014; Krajewski, 2014; Stepulak, 2002). Znaczenie synonimiczne wartości można odczytać jako: 1) cena, drogocенność, kosztowność, stawka, kurs, parytet, przelicznik, nominał, rokowanie, koszt, wydatek; 2) znaczenie, sens, wymowa, wydźwięk, ranga, rola, udział, zasługa, funkcja, zadanie, miejsce, doniosłość, ważność, ważkość, waga, siła, istotność, przełomowość; 3) jakość, forma, marka, gatunek, renoma, klasa, patyna (Dąbrówka, Geller, Turczyn, 1993, p. 143; Stepulak, 2014, p.27).

„Wartość jest znaczącym kryterium stosowanym przy ocenie zachowań, zdarzeń oraz ludzi. Wartości o normatywnej i powinnościowej naturze pozwalają odróżnić różne rzeczy, stany rzeczy, słuszne zachowania od niesłusznych. Wartości o charakterze pragnieniowo- przyjemnościowym, pokazują jakie one są i jak są oceniane” (Stepulak, 2020, p. 325). W sensie ścisłym wartości moralne mają wybitnie charakter powinnościowy, a przy tym są definiowane w kategoriach dobra i zła; tego, co jest właściwe bądź niewłaściwe, słuszne lub niesłuszne, przyzwoite bądź mało przyzwoite. Wartości pozytywne i negatywne stają się podstawowym kryterium oceny całej rzeczywistości. Pozytywne wartości moralne nie tylko gwarantują adekwatne funkcjonowanie osoby, ale również całego społeczeństwa (Januszewska, 2014; Krajewski, 2014; Mariański, 2015; Stepulak, 2020, p. 325).

Wartości te tworzą razem fundamentalne kryteria oceny ludzkich czynów i równocześnie są orientacyjnym źródłem norm i reguł odnoszących się do codziennej egzystencji. W tym przypadku można mówić o wartościach wspólnych, uznawanych przez większość członków danej społeczności. Są to zatem wartości podstawowe. Wartości te pochodzą z samej godności osoby ludzkiej i wynikają z takich praw, jak: równość, solidarność, demokracja, państwo prawa, środowisko naturalne itd. Godność osoby ludzkiej stanowi fundamentalną i uniwersalną wartość całego ładu moralnego (godność własna i godność drugiego człowieka). Wartości podstawowe wynikające z racji metafizycznych dają możliwość na właściwe porozumienie się w kwestiach tego, co jest godne człowieka i co czyni jego życie dobrym i godnym (Życiński, 2009, p. 13-24). To wszystko wykracza poza poszukiwanie pragmatycznego kompromisu pomiędzy różnymi, często nieporównywalnymi ze sobą teoriami i koncepcjami. Często spotyka się określenie, iż wartości podstawowe są wartościami ogólnoludzkimi, uniwersalnymi, niezbywalnymi, jednoczącymi, nienegocjowanymi oraz obywatelskimi (Bielecki, 1986; Stepulak, 2020, s. 326). Wartości te jako reguły

ogólne obowiązują we wszystkich kulturach. Mają przede wszystkim charakter moralny oraz posiadają moc normatywną (Mariański, 2015; Mroczkowski, 2014). Ta moc nie może być przedmiotem jakichkolwiek negocjacji, bowiem jej istnienie jest niekwestionowanym faktem. Wartości podstawowe wyrastają z prawa naturalnego i są uprzednie w relacji do instytucji, zapisane są w ludzkiej naturze.

WARTOŚCI W FILOZOFII

Filozoficznie rozumiana wartość nie jest pojęciem jednoznacznym i odnosi się do następujących znaczeń:

- „Wartość jako cecha obiektywnie przysługująca danej rzeczy.
- Wartość jako cecha subiektywnie przypisana danej rzeczy przez podmiot – dowolnie albo zgodnie z przyjętymi w danej kulturze normami.
- Wartość w sensie metafizycznym (tomizm) to aspekt dobra jako transcendentalnej własności bytu mające swe racje zarówno w naturze bytu wartościowanego, jak i w naturze bytu wartościującego.
- W nowożytnej ontologii (Rudolf H. Lotze, Max Scheler, Nicolai Hartmann) wartości takie jak prawda, dobro, piękno, świętość są traktowane w oderwaniu od bytu na wzór idei platońskich.
- Wartość estetyczna jest dana w przeżyciu estetycznym jako to, co nas fascynuje, na przykład piękno, wzniosłość, tragizm, komizm itd.
- Wartość logiczna to prawdziwość lub fałszywość sądu” (Podsiad, 2000, s. 920-921).

W historii myśli filozoficznej pojęcie „wartość” łączy się z różnymi koncepcjami bytu. W tym aspekcie Platon identyfikował wartość z odwiecznymi i niezmiennymi ideami, które istnieją w ponadnaturalnym, niematerialnym świecie. Do podstawowych wartości Platon zaliczał dobro, piękno i miłość, które są wzorcowe dla świata materialnego i są przyczyną wszystkich występujących w nim innych wartości. Filozof ten dokonał również podziału i uporządkowania wartości na: religijne, duchowe, witalne oraz ekonomiczne. Z kolei Arystoteles zaproponował realistyczną interpretację wartości. W tym kontekście wyróżnił różne kategorie, przyjmując istnienie wielu wartości w aspekcie jakościowym i ilościowym. Św. Augustyn natomiast za najwyższą w świecie wartość uznawał człowieka, który jest najdoskonalszym obrazem samego Boga. Św. Tomasz z Akwinu własną koncepcję wartości odniósł do teorii powszechnych właściwości

bytu. Spośród wartości, które stanowią konkretyzację transcendentaliów, wyróżnił prawdę, dobro oraz piękno. Wszystkie wymienione wartości są poznawalne, hierarchiczne i zawsze odnoszą się do osoby ludzkiej jako centrum aktów poznania i woli. Akwinata wyróżniał następujące wartości: a) ekonomiczne powiązane z biologiczną naturą człowieka i związane z zaspokajaniem jego podstawowych potrzeb; b) witalno-sensytywne oraz emocjonalne i uczuciowe, takie jak: życie, zdrowie i przyjemność; c) poznawcze dotyczące umysłowego odkrywania i rozumienia prawdy; d) moralne, które posiadają absolutną i uniwersalną naturę; e) religijne, które odnoszą życie człowieka do świata nadprzyrodzonego i są związane z wiarą (Stepulak, 2020, s. 326).

W epoce nowożytnej B. Pascal wyróżniał wartości cielesne i duchowe, które mają swój fundament w bytach materialnych, nieposiadających świadomości ani poznania intelektualnego. Przyznał bezwzględny prymat wartościom intelektualnym, do których należy rozsądek i humor, a także wartości związane z temperamentem – odwaga i stanowczość oraz dobra wola. Natomiast względne są takie wartości, jak: władza, bogactwo oraz sława, uważane za wartości zewnętrzne. Z kolei M. Scheler sądził, iż wartości są obiektywnymi kwalifikacjami, które przysługują przedmiotom i są pierwotnymi i prostymi jakościami wymykającymi się definiowaniu. Nie można ich poznać, a jedynie bezpośrednio doświadczyć. Są to byty idealne, które są niezmiennie i ponadczasowe. Realizują się dopiero w dobrach stanowiących przedmiotową jedność. Scheler wymieniał wartości pozytywne i negatywne jako odrębne jakości. Wszystkie te wartości ułożone są hierarchicznie, gdzie najniższe są wartości utylitarne (cywilizacyjne), wyżej znajdują się wartości hedonistyczne (przyjemnościowe), witalne, duchowe, a na szczycie hierarchii usytuowane są wartości religijne. Fenomenologiczne ujęcie wartości według Schelera wskazują na zasadę podziału wartości ze względu na następujące właściwości: a) czas trwania, wartości trwałe są lepsze od przemijających; b) zasięg odnosi się do jakości, w której może uczestniczyć wiele osób bez jej pomniejszenia; c) niezależność, wartość wyższa nie może być nigdy postawą dla wartości niższej; d) głębia zadowolenia, polega na zaistnieniu tendencji polegającej na tym, im pełniejsze jest doświadczenie wartości, tym wartość ta jest wyższa (Stepulak, 2020, s. 326 - 327). N. Hartmann nawiązując do koncepcji Platona twierdził, iż wartości są specyficznym i niezależnym od świadomości rodzajem bytów idealnych. W tym aspekcie dokonał podziału na: a) wartości dóbr, które odnoszą się do podmiotu i wchodzą z nim w relacje,

odnoszą się także do rzeczy; b) wartości hedoniczne, które wiążą się z odczuwaniem przyjemności; c) wartości witalne, właściwe dla każdego bytu ożywionego; d) wartości moralne, posiadają one naturę personalistyczną; e) wartości estetyczne, dla których charakterystyczne jest pojęcie piękna; f) wartości poznawcze, które odnoszą się do kategorii prawdy (Stepulak, 2020, s. 327). „Hartmann wyróżniał podstawowe wartości moralne takie jak: dobro, szlachetność, bogate doświadczenie oraz wartości szczegółowe do których należą a) wartości starożytnego systemu etycznego: sprawiedliwość, mądrość, męstwo, opanowanie i inne cnoty arystotelesowskie; b) wartości chrześcijańskie: miłość braterska, pokora i rezerwa, uczciwość względem samego siebie oraz poczucie humoru; c) wartości współczesne: miłość ludzkości, promieniująca cnota, ideały moralne, osobowość i miłość osobowa. Według D. von Hildebranda cechą wartości moralnych jest: a) prymat względem innych wartości; b) niezbędność ich posiadania; c) normatywna kategoryczność. Wartości moralne powodują, iż człowiek staje przed nieustannym wyborem dobra i zła” (Stepulak, 2020, s. 327). Historia myśli filozoficznej pokazuje ogromną różnorodność w rozumieniu problematyki aksjologicznej.

WARTOŚCI W PSYCHOLOGII

We współczesnej psychologii wartości są pojmowane w kontekście poznawczym i są zbliżone znaczeniowo do postawy. Wartości są uporządkowane w sposób hierarchiczny (Kowalczyk, 2011; Migoń, 2016) Stanowią przy tym fundamentalne kryterium wyboru tego, co pożądanego i unikania tego, co jest niewłaściwe. Szczególnie w psychologii humanistycznej wartości odgrywają wielką rolę. Chodzi tutaj jednak bardziej o przeżywanie wartości, czyli wartościowanie (Oleś, 2002, p. 53-75). W zakres wartościowania wchodzi procesy i zachowania o charakterze poznawczym, emocjonalnym i wolitywnym. W szczególny sposób podkreśla się funkcje wartości, które pochodzą z ludzkiej natury i warunkują adekwatny rozwój osobowości. G.W. Allport twierdził, iż postawy są całkowicie podporządkowane wartościom, które z kolei nastawione są na działania celowe. Natomiast C. Rogers uważał, iż źródłem wartości jest doświadczenie wewnętrzne. Twórca psychoanalizy, S. Freud, wartości wyprowadzał z okresy zależności dziecka od osób dorosłych, a także z konfliktów z dzieciństwa na tle seksualnym. Dziecko przejmuje wartości poprzez mechanizm

identyfikacji z rodzicem tej samej płci oraz internalizacji wartości rodziców. Behawioryzm i neobehawioryzm proponował, aby wartości sprowadzić wyłącznie do procesów uczenia się. Wartość to kategoria wzmocnień pozytywnych i negatywnych. Nauka o wartościowaniu jest utożsamiona z nauką o zewnętrznym zachowaniu (Stepulak, 2020, p. 327-328). W psychologii humanistycznej wartości w kontekście wartościowania stały się głównym przedmiotem zainteresowania. A. Maslow wymieniał nawet 15 rodzajów metapatologii wartości, które występują u pacjentów/klientów: 1) deprivacja prawdy; 2) zło; 3) patogeniczna deprivacja piękna; 4) brak pełni jedności; 5) patogeniczna deprivacja trwałości i ciągłości; 6) jedyność i unikalność; 7) zaniedbanie i niska jakość; 8) niespełnienie (dążeń, oczekiwań i nadziei); 9) niesprawiedliwość; 10) zagmatwanie, złożoność i dezintegracja; 11) ubóstwo; 12) nadmierny wysiłek; 13) brak humoru; 14) patogeniczna deprivacja znaczenia (Maslow, 1969, p. 173-174; Stepulak, 2014, p. 25). W psychologii wartości uważane są za istniejące subiektywnie. Można dodać, iż mają one swoje obiektywne istnienie, natomiast w badaniach psychologicznych zachodzi proces docierania do subiektywnych sposobów przeżywania wartości. Według Raths, Harmin i Simon (1978 za Oleś, 2002, p. 64-65) istnieje siedem grup znaczących czynników charakterystycznych dla procesu wartościowania:

- możliwość wolnego wyboru;
- spośród kilku różnych możliwości;
- biorąc pod uwagę, jakie konsekwencje niesie ze sobą każdy z wyborów;
- który jest przychylnie oceniany przez wybierającego;
- oraz akceptowany przez inne jednostki;
- człowiek działa w zgodzie z tym wyborem;
- co prowadzi do utrwalenia wzorca postępowania.

Proces wartościowania współwystępuje z pojęciem podmiotowości. Zauważa się to w funkcjonowaniu powiązanim ze świadomością tego, co wartościowe, ku czemu należy zmierzać i jakimi środkami te zamierzenia realizować. Tego rodzaju proces wiąże się z uformowaniem się hierarchii czy systemu, na który składają się:

- ideały (dotyczące siebie i świata) oraz powiązane z nimi;

- poznawcze standardy wartościowania – i dookreślone (wyartykułowane) kryteria oceniania poszczególnych aspektów rzeczywistości (Jarymowicz, 2008, p. 145).

Oryginalną definicję wartości zaproponował K. Popielski (2008, p.12): „wartość jest tym, do czego jednostka dąży w zgodzie z nieustannie aktualizującą się pierwotną naturą. Wartość jest dla człowieka czymś cennym, co odkrywa, co przeżywa, do czego się odnosi. Bez wartości życie jednostki traci sens i znaczenie (...) wartości wyznaczają bio-psycho-duchowe zdrowie człowieka”.

Można również powiedzieć, iż wartości mogą być rozumiane jako odczucia, normy, zasady, zjawiska psychiczne, postawy, wyznaczniki zachowań, trwałe przekonania lub poznawcze reprezentacje motywacyjne celu (Pyter, 2015, p. 45).

W literaturze przedmiotu istnieje wiele rodzajów i typologii wartości. Pierwsza typologia wartości jest dziełem E. Sprangera (1882-1963). Uczony ten jest autorem koncepcji psychologii rozumiejącej oraz psychologii kultury, a także koncepcję typologii osobowości opartej na wartościach. W tym aspekcie można wyodrębnić następujące kategorie wartości: teoretyczne, ekonomiczne, społeczne, estetyczne i polityczne (Stepulak, 2016, p.6).

W psychologii istotnym elementem postrzegania wartości stanowią poszczególne etapy wychowania ku wartościom. W tym znaczeniu można wyróżnić następujące etapy:

- uświadomienie sobie spectrum wartości preferowanych i realizowanych w swoim życiu;
- rozpoznawanie i rozumienie wartości, wnikanie w ich istotę i znaczenie w codziennym życiu;
- umiejętność wartościowania rzeczy i zjawisk w wymiarze aksjologicznym;
- akceptację wartości;
- potrzebę wyboru właściwych wartości i budowania życia na silnych fundamentach aksjologicznych;
- urzeczywistnianie właściwych struktur hierarchicznych, modyfikowanie zastanych wartości i tworzenie nowych;
- umiejętność adekwatnego wartościowania siebie w wymiarze urzeczywistnianych wartości;

- przekonanie i potrzebę działań animacyjnych w środowisku społecznym na rzecz urzeczywistniania wartości i gotowości ich odkrywania i realizacji;
- zaangażowanie w podejmowaniu działań animacyjnych oraz wartościowanie ich efektów (Chałas, 2016, p. 1419 za Stepulak, 2017, p. 13).

Należy podkreślić, iż psychologia nie jest nauką neutralną aksjologicznie. Różne bowiem teorie i koncepcje psychologiczne budowane są na wartościach. W praktyce psychologicznej każdy kontakt psychologa z pacjentem/klientem ma również charakter aksjologiczny.

WARTOŚCI W PRAKTYCE PSYCHOLOGICZNEJ

W codziennej aktywności zawodowej psycholog styka się najczęściej z wartościami etycznymi i moralnymi, ponieważ przedmiotem jego oddziaływań jest druga osoba, pacjent/klient. Według D. Bednarek (2020, p. 91) w pracy psychologa istnieją pewne wartości, które są równocześnie podstawowymi wartościami. Pierwsza zasada to działanie dla dobra i nieszkodzenie. Psycholog musi mieć świadomość, iż stoi na straży dobrostanu i praw wszystkich osób, z którymi spotyka się w obszarze profesjonalnym. W przypadku konfliktu wartości lub problemów osobistych ma on na uwadze unikanie bądź minimalizowanie wyrządzenia szkody. Zasada druga odnosi się do wartości, jak wierność i odpowiedzialność. W tym znaczeniu psycholog stara się nawiązać relację interpersonalną z osobami, z którymi pracuje. Oznacza to, że rozumie profesjonalne i naukowe powinności wobec społeczeństwa i społeczności, w której wykonuje swój zawód. Wszelka aktywność zawodowa psychologa polega na odkryciach naukowych i wypracowanych standardach w dziedzinie psychologii. Powyższa zasada w szczególności sposób podkreśla następujące kategorie odpowiedzialności:

- Odpowiedzialne ugruntowanie wiedzy i praktyki.
- Odpowiedzialna ocena własnych kompetencji.
- Odpowiedzialny rozwój zawodowy.
- Odpowiedzialny wybór metody pracy.
- Odpowiedzialność w zakresie nowo powstających metod.
- Kompetencje w odniesieniu do grup szczególnych.

- Odpowiedzialność za usługi psychologiczne wobec osób niemających dostępu do kompetentnej pomocy.
- Odpowiedzialność za usługi psychologiczne w wypadkach nagłych.
- Odpowiedzialne postępowanie w wypadku problemów osobistych.
- Odpowiedzialne postępowanie w sytuacji złożonych ról.
- Odpowiedzialna ocena możliwości wymiany barterowej.
- Odpowiedzialność za relacje seksualne w kontekście profesjonalnym.
- Odpowiedzialna współpraca z innymi specjalistami.
- Współodpowiedzialność za środowisko zawodowe psychologów.
- Odpowiedzialna postawa wobec odstępstw od etyki zawodowej przez innych psychologów.
- Odpowiedzialna postawa wobec konfliktu zasad etycznych z wymogami pracodawcy.
- Odpowiedzialna postawa wobec konfliktu zasad etycznych z regulacjami prawnymi (Bednarek, 2016, p. 95-115).

Zasada trzecia dotyczy wartości jak: uczciwość i prawość. W tym aspekcie psycholog promuje uczciwość, precyzję i prawdę we wszystkich kontekstach swojej pracy zawodowej. Jedną z niewłaściwych postaw psychologa jest decepcja. Polega ona na udzielaniu fałszywych informacji. W efekcie może nastąpić utrata zaufania i autorytetu psychologa. Psycholog ma obowiązek uczciwie przedstawić swoje kompetencje i osiągnięcia. Istotna jest również kwestia odpowiedzialnych wystąpień w mediach. Psycholog ma prawo używania narzędzi diagnostycznych, nie naruszając praw autorskich. Specjalista powinien zwracać uwagę na życie prywatne, nie zapominając, iż jest on przedstawicielem zawodu zaufania społecznego (Bednarek, 2016, p.115-117).

W czwartej zasadzie szczególna uwaga skoncentrowana jest na sprawiedliwości. Należy zauważyć, iż wszyscy ludzie mają prawo do dostępu i korzyści z zastosowania psychologii, w równym stopniu, a także przy jednakowej jakości świadczonych usług. „Największą przeszkodą w sprawiedliwym dostępie do zdobyczy psychologii mogą być stereotypy i uprzedzenia. Nie wpływały negatywnie na jakość i dostępność świadczonych przez niego (psychologa) usług psychologicznych” (Bednarek, 2016, p.117).

W zasadzie piątej mówi się o szacunku dla ludzkich praw i ludzkiej godności. Szacunek dla godności osoby polega na tym, że każdy pacjent/klient

musi być traktowany z szacunkiem i żadne okoliczności nie mogą zostać uznane za uzasadnienie braku szacunku dla godności osoby klienta. Psycholog nie narzuca pacjentowi/klientowi celu usług, co oznacza, iż okazuje szacunek dla celów osoby badanej. Do tego należy dodać szacunek dla indywidualności i światopoglądu pacjenta/klienta oraz respektowanie prawa do prywatności (Bednarek, 2016, p.118-121).

Inspiracją do wyboru tychże wartości jest chrześcijańskie kierowanie się miłością bliźniego. Taka postawa pozwala, aby dobra stały się wartościami etycznymi i moralnymi poprzez relacje podmiotu działania do prawdy (Inglot-Kulas, 2017, p. 17-27; Mazurek, 1999-2000). Psycholog musi sobie uświadamiać w różnych sytuacjach zawodowych, że prawda jest tą wartością, która leży u podstaw relacji człowieka z wszelkimi dobrami. Relację tę najlepiej odkrywa sumienie przez dokonywanie analizy egzystencji i aktywności własnej każdego człowieka. Współcześnie psycholog musi nabierać przekonania, iż proces kształtowania się wartości i ich interioryzacji napotyka na istotne przeszkody, gdyż wiąże się z wszechobecną kulturą pluralizmu wartości. Człowiek gubi się w sprzecznych dążeniach i nie ma odniesienia do wartości, które często pozostają we wzajemnej opozycji. Mimo tych trudności psycholog ma świadomość, iż w naturalny sposób żyje w świecie wartości i nieustannie musi dokonywać wartościowania. Nabiera też przekonania, iż z jednej strony samorealizacja osobowa jest równocześnie realizowaniem wartości, a z drugiej strony proces ten powinien być wzorem dla jego pacjentów/klientów. Psycholog w tej sytuacji przyjmuje w pewnym sensie pozycję nauczyciela jako wzorca dla swoich wychowanków. W praktyce psychologicznej zdarza się, iż pacjenci/klienci odczuwają sprzeczności wewnątrz własnego systemu wartości i wewnątrz siebie. Przyczyny takiego stanu rzeczy są bardzo złożone, które można uporządkować w następujący sposób: a) sprzeczności powstają pod wpływem działania mechanizmów obronnych. Mechanizmy te z kolei skutecznie przeszkadzają w hierarchizacji wartości i powodują powstawanie dwu sprzecznych celów; b) sprzeczności mogą być rezultatem bezkrytycznej internalizacji opozycyjnych wartości uznawanych przez grupę, w której żyje pacjent/klient; c) sprzeczności powstają w efekcie kształtowania się wartości niedostosowanych do możliwości konkretnej osoby; d) sprzeczności pojawiają się na skutek konformizmu (ktoś wysoko ceni wartości religijne, ale musi żyć w świecie ateistycznym i nie przyznaje się do tego); e) sprzeczności w systemie wartości rodzą się w efekcie przyjmowania

„wzorców kultury” , które nie są zgodne z wartościami zaakceptowanymi we wcześniejszym okresie życia (por. Domurat, 2009; Kowalczyk, 2011; Porzak, Stefańska, 2016). Psycholog w tym kontekście podejmuje znaczące decyzje, musi bowiem sam odnaleźć się i adekwatnie funkcjonować w świecie wartości, a równocześnie w umiejętny sposób pomóc swoim pacjentom/klientom odkrywać ten aksjologiczny świat.

ZAKOŃCZENIE

Problematyka wartości jest przedmiotem zarówno współczesnej psychologii teoretycznej, jak i psychologii pragmatycznej. Psychologia bowiem odnosi się do człowieka jako podstawowego przedmiotu swoich badań. Pojęcie „wartość” ma szereg różnorodnych znaczeń. Jednakże można znaleźć pewne kryteria, które mogą doprowadzić do wyodrębnienia tzw. wartości podstawowych. Wartości te są ogólnoludzkie, uniwersalne, niezbywalne, jednoczące, nienegocjowane oraz obywatelskie. Wartości podstawowe wyrastają z prawa naturalnego i pozostają uprzednie w stosunku do wszelkich instytucji. Są bowiem zapisane w ludzkiej naturze.

W historii myśli filozoficznej pojęcie „wartość” łączy się z różnymi koncepcjami bytu, począwszy od starożytnej filozofii greckiej aż do nurtów współczesnej filozofii. W filozofii można dokonać podziału wartości na: a) wartości dóbr, b) hedonistyczne, c) witalne, d) moralne, e) estetyczne, f) poznawcze.

Mówiąc o wartościach w psychologii, częściej używa się sformułowania „wartościowanie”, w zakres którego wchodzi procesy i zachowania o charakterze poznawczym, emocjonalnym oraz wolitywnym. W szczególny sposób podkreśla się funkcje wartości, które pochodzą z ludzkiej natury i warunkują adekwatny rozwój osobowości. Nauka o wartościowaniu jest utożsamiana z nauką o zewnętrznym zachowaniu. Wartości znajdują swoje szczególne miejsce w praktyce psychologicznej, gdzie dochodzi do styczności z wartościami etycznymi i moralnymi, ponieważ przedmiotem oddziaływań jest druga osoba. Psycholog musi przestrzegać wielu zasad wyrażających podstawowe wartości, jak: działanie dla dobra i nieszkodzenie, wierność i odpowiedzialność, uczciwość i prawość, sprawiedliwość, szacunek dla ludzkich praw i ludzkiej godności.

BIBLIOGRAPHY:

- Bednarek D. (2016). Zawód psycholog. Regulacje prawne i etyka zawodowa, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bielecki J. (1986). Wybrane zagadnienia psychologii, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Domurat A. (2009). Identyfikacja wartości osobistych w badaniach psychologicznych, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
- Inglot-Kulas J. (2017). Pedagogika serca – współczesny nurt wychowania prowadzący wychowanków do pełni człowieczeństwa. In: M.Z. Stepulak, M. Dubis (ed.), Wychowanie jako wartość. (p. 17-27). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Januszewska I. (2014). Wartość w psychologii, In: E. Gigilewicz (ed.), Encyklopedia katolicka, T.XX. (p. 262-263). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Jarymowicz M. (2008). Psychologiczne podstawy podmiotowości. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalczyk S. (2011). Współczesny kryzys ideowo-aksjologiczny, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Krajewski R. (2014). Wartość w filozofii, In: E. Gigilewicz (ed.), Encyklopedia katolicka, T.XX. (p. 261-262). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Mariański J. (2015). Wartości moralne, In: J. Mariański (ed.), Leksykon socjologii moralności. (p. 882-886). Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Mariański J. (2015). Wartości podstawowe, In: J. Mariański (ed.), Leksykon socjologii moralności. (p.893-898). Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Maslow A. (1969). A theory of metamotivation. The biological rooting of the value life, In: A. J. Sutich, M.A. Vich (ed.), Readings in humanistic psychology. (p. 173-174). New York: Free Press.
- Mazurek F.J. (1999-2000). Wartości akceptowane w Unii Europejskiej, „Summarium”, p. 28 – 29.
- Migoń M.P. (2016). Wartości etyczne, In: K. Chałas, A. Maj (ed.), Encyklopedia aksjologii pedagogicznej. (p. 1235-1243). Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN.
- Mroczkowski I. (2014). Wartości moralne, In: J. Nagórny, K. Jeżyna (ed.), Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania moralnego. (p. 570-572). Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN.

- Oleś P. (2002). Z badań nad wartościami i wartościowaniem. Niektóre kwestie metodologiczne, „Roczniki Psychologiczne”, T.5, p. 53-75.
- Podsiad A. (2000). Słownik terminów i pojęć filozoficznych, Wyd. I, Warszawa: Wyd. PAX.
- Popielski K. (2008). Psychologia egzystencji: wartości w życiu. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Porzak R., Stefańska K. (2016). Etyka badań eksperymentalnych w psychologii – idealizm, pragmatyka czy konieczność? In: M.Z. Stepulak, J. Łukasiewicz (ed.), Znaczenie wartości w badaniach psychologicznych i życiu społecznym. (p. 107-123). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Pyter M. (2015). Psychologiczne i pedagogiczne uwarunkowania wychowania ku wartościom, „Studia i Prace Pedagogiczne”, 2, p. 41-54.
- Stepulak M.Z. (2002). Psycholog wobec świata wartości, In: M.Z. Stepulak ed.), Dylematy etyczno-zawodowe psychologa. (p. 103-116). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Stepulak M.Z. (2014). Podstawy teoretyczne psychologii wartości, In: M.Z. Stepulak, J. Łukasiewicz (ed.), Współczesne znaczenie wartości w teorii i praktyce psychologicznej. (p. 25-44). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Stepulak M.Z., Łukasiewicz J. (2016). Znaczenie wartości w badaniach psychologicznych i życiu społecznym – wprowadzenie w problematykę, In: M.Z. Stepulak, J. Łukasiewicz (ed.), Znaczenie wartości w badaniach psychologicznych i życiu społecznym. (p. 6-15) Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Stepulak M.Z., Dubis M. (2017). Wychowanie jako wartość – wprowadzenie w problematykę, In: M.Z. Stepulak, M. Dubis (ed.), Wychowanie jako wartość. (p. 5-16). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.
- Stepulak M.Z. (2020). Leksykon etyki zawodu psychologa, Lublin: Wydawnictwo Naukowe TN KUL.
- Życiński J. (2009). Godność człowieka i nadzieja jako podstawowe wartości w nauczaniu Jana Pawła II, In: I. Bogacka, M. Żmigrodzki (ed.), Wychowanie do wartości w nauczaniu Jana Pawła II. (p.13-24). Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.